

Isaac Deutscher

Den socialistiska människan

Inledningsanförande vid den andra årliga Socialist Scholars' Conference i New York 9-11 september 1966. Isaac Deutschers anförande mottogs med ovationer. Det publicerades i broschyrform 1967.

Jag har blivit ombedd att tala för er om den socialistiska människan. Detta är ett så stort ämne och fordrar så många skilda infallsvinklar, att jag måste be er ursäkta mig om det jag tar upp formmässigt mer liknar ett slags ihopfantiserat kåseri än en systematisk föreläsning.

I regel har marxisterna avstått från att tala om den socialistiska människan. Och jag måste erkänna att jag själv upplevde något av denna motvillighet när ämnet för den här föreläsningen först föreslogs. Varje försök att ge en klar beskrivning av den socialistiska människan, det vill säga att porträttera en medborgare av det framtida klasslösa samhället, är dömt att få en utopisk anstrykning. Detta var de stora socialistiska visionärernas område, i synnerhet Saint-Simons och Fouriers, vilka i likhet med de franska rationalisterna på 1700-talet föreställde sig att de – och genom dem Förnuftet – hade upptäckt den idealiska människan och i och med att upptäckten var gjord, så skulle förverkligandet tvunget följa. Inget var mer främmande för Marx, Engels och senare generationers framträdande marxister än sådana tankar. De sade minst av allt till mänskligheten: ”Här är idealet, fall på knä för det!” I stället för att ge oss en skiss av det kommande samhället, ägnade de sina krafter åt en djupt verklighetsförankrad analys av samhället så som det faktiskt var och är, av det kapitalistiska samhället. Och när de konfronterades med sin tids klasstrider, bekände de sig oåterkalleligt till proletariats sak.

Att de befattade sig med sin samtids behov betydde emellertid inte att de vände ryggen åt framtiden. De försökte åtminstone gissa sig till vad som en gång skulle komma, men de formulerade sina gissningar med avgörande reservationer och det skedde bara tillfälligt. Marx och Engels har i sina omfattande skrifter bara lämnat oss några få spridda antydningar om ämnet för vår diskussion, antydningar som bildar ett meningsfyllt sammanhang och förutskickar nya, storslagna horisonter – men bara antydningar. Karl Marx hade utan tvivel sin egen föreställning om den socialistiska människan, men detta var en analytikers arbetshypotes och inte en visionärs snilleblix. Och fastän han var övertygad om den historiska tillförlitligheten i sina förutsägelser, så behandlade han dem med ett visst mått av skepticism.

Marx undersökte, för att nu göra en parafra på hans eget uttryck, det socialistiska fröet i kapitalismens sköte – därför kunde han inte iaktta något annat än embryot till den socialistiska människan. Med risk för att göra några av er besvikna, så måste jag säga att mer än så kan vi inte göra nu heller. Efter alla vår tids revolutioner och trots allt vi lärt om samhället sedan Marx, så har vi inte hunnit längre än han i detta hänseende. När vi diskuterar den socialistiska människan, så kan vi omöjligt komma längre än till frågans rudiment. Allt vi kan säga blir nödvändigtvis mycket generellt, fragmentariskt och, på sätt och vis, negativt. Vi har lättare att säga vad den socialistiska människan inte kan vara, än vad hon kommer att bli. I den mån denna negation emellertid också innebär bestämda påståenden, så kan vår negativa karakteristik av den socialistiska människan ändå förebåda några av hennes positiva egenskaper.

Marxismen har konstaterat huvudmotsättningen i det borgerliga samhället, den djupaste orsaken till dess anarki och irrationalitet, i konflikten mellan den tilltagande socialiseringen av den moderna produktionsprocessen och den icke socialiserade karaktären i den kontroll som det privata ägandet utövar över produktionsprocessen. Modern teknologi och industri tenderar att ena samhället, medan det privata ägandet av produktionsmedlen tenderar att upplösa det. Den socialiserande produktionsprocessen, detta rudimentära kollektivistiska element som finns inneslutet i den kapitalistiska och, om man så vill, i den neokapitalistiska ekonomin, behöver befrias från de borgerliga egendomsförhållanden som motarbetar och bryter ned den. Under mer än ett århundrade var borgerliga

ekonomen främmande för denna motsättning, till dess Keynes och hans efterföljare erkände den på sitt eget eklektiska vis. Sålunda erlade de omedvetet sin tribut till den marxistiska kritiken.

Men allt vad keynesianismen och neokapitalismen, vilka mer än någonsin jagas av fruktan för kommunismen, har förmått är att introducera ett slags pseudosocial kontroll över den socialiserade produktionsprocessen på basis av den privata äganderätten (det vill säga kapitalistiska, monopolistiska företag). Detta är varken första eller sista gången människor kämpat förtvivlat, för att hålla föråldrade institutioner vid liv i en tid som inte behöver eller brukar dem. I Polen, mitt forna hemland, såg jag en gång en bonde som av en ren tillfällighet råkade komma över en gammal bil och sedan envisades med att spänna hästen framför den. Keynesianismen och neokapitalismen spänner också den privata äganderättens hästar framför vår tids kärnkraftdrivna fordon och rymdskepp – och de hotar att skaka om himmel och jord för att hindra oss från att spänna ifrån dem.

För att så återvända till mitt egentliga ämne – vår föreställning om socialismen är inte någon godtycklig, intellektuell konstruktion, utan en extrapolering och en projektion gentemot framtiden av de inslag av rationell social organisation, som finns inneboende i det kapitalistiska samhället men ständigt förvrids och negeras av det. På samma sätt är idén om den socialistiska människan inget annat än en projektion av den sociala människan som redan existerar inom oss som en potentiell möjlighet, men blir förvänd, kuvad och bedragen av de villkor hon lever under. (Fröet till den socialistiska människan finns också i vår tids alienerade arbetare, i synnerhet vid de sällsynta tillfällena då han vaknar till ordentligt medvetande om sin roll i samhället och om sin klassolidaritet och när han slåss för sin frigörelse). Här är våra förhoppningar rotade i realiteter och de vidmakthålls av dem, men alltför ofta blir de också fastkedjade av dem.

Vi vet – jag upprepar detta – vad den socialistiska människan inte kan och inte kommer att vara. Hon kan inte vara en produkt av ett antagonistiskt samhälle. Hon kan inte vara en kollektiv producent, som kontrolleras av sin produkt och sin sociala omgivning i stället för att själv ha kontrollen över dem. Hon kan inte vara en lekboll för blinda marknadskrafter eller roboten i en statsledd, neokapitalistisk krigsekonomi. Hon kan inte vara forna tiders alienerade och förödmjukade proletär, inte heller det ledsamma plagiat av småbourgeoisin som vår så kallade välfärdsstat håller på att förvandla arbetaren till. Som kollektivt arbetande varelse, kan hon endast bli sig själv i ett ytterst högt utvecklat och kollektivistiskt samhälle. Bara ett sådant samhälle är i stånd att nedbringa det samhällsligt nödvändiga arbetet till det föga betungande minimum, som den nya teknologin redan nu kan erbjuda. Bara i ett sådant samhälle är hon i stånd att tillgodose sina materiella och andliga behov beständigt, inte slumpvis. Rationellt, inte nyckfullt. Bara i ett sådant samhälle kan hon låta sig vägledas av upplyst urskillningsförmåga och intelligent överväganden när hon tillfredsställer sina behov, inte av några lågmälda eller högljudda övertalningsförsök från den kommersiella reklamen. Bara i ett socialistiskt samhälle kommer människan att vara i stånd att utveckla alla sina biologiska och andliga resurser, att utvidga och gjuta samman sin personlighet och att befria sig själv från det dystra arvet efter tusentals år av materiell knapphet, ojämlikhet och förtryck. Bara i ett sådant samhälle kan människan slutligen överbrygga klyftan mellan fysiskt och intellektuellt arbete, den klyfta som varit roten till människors främlingskap inför människor, av mänsklighetens uppdelning i styrande och styrda och i antagonistiska klasser – den klyfta som redan nu håller på att förklaras överflödigt av vår avancerade teknologi, medan kapitalism och neokapitalism gör vad de kan för att föreviga den. Den socialistiska människan kan uppnå sina fulla dimensioner först när vår kultur och civilisation befinner sig på sin höjdpunkt, en höjdpunkt som visserligen ligger inom synhåll, men som vi inte kan nå fram till så snabbt och säkert som vi skulle kunna om vi inte hindrades av våra egendomsförhållanden, våra sociala institutioner och vår djupt rotade tröghet.

Vår idé om den socialistiska människan har ofta kritiserats för sin oförskräckta optimism. Man svarar oss att också vi är utopister och att våra historisk-filosofiska och psykologiska antaganden är ohållbara. Man säger oss att det ”paradis på jorden” som de socialistiska propagandisterna talar om är lika ouppnåeligt som det paradis i himlen som teologerna utlovade. Vi måste lyssna förutsättningslöst på den kritiken – ibland finner vi korn av sanning i den. Vi måste bekänna att vi mer än en

gång intagit en alltför optimistisk syn, om inte på själva socialismen, så på de vägar som leder fram till den. Men vi måste också inse att en stor del av den kritiken bara uttrycker den känsla av undergång som vidlåder det borgerliga samhället och dess ideologier – eller andra irrationella former av besvikelse i våra egna led.

Sålunda säger några av existentialisterna till oss, att vi försöker fly undan de grundläggande villkoren för den mänskliga tillvaron och att vi skyler över den inneboende absurditeten i vår existens. Det är oerhört svårt att ta upp en fruktbar debatt med meningsmotståndare som argumenterar *sub specie aeternitatis* (ur evighetsperspektiv) och från strängt teleologiska utgångspunkter. De pessimistiska existentialisterna reser den gamla frågan: vad är avsikten med eller syftet bakom människans tillvaro, när den ställs mot tidens och rummets oändlighet? På den frågan har vi naturligtvis inget svar – lika lite som existentialisterna. Men själva frågan är absurd, eftersom den förutsätter behovet eller nödvändigheten av en yttersta, metafysisk avsikt bakom den mänskliga tillvaron, en avsikt som står sig i evighet. Vi bär inte på någon sådan avsikt och vi har inget behov av den. Vi kan inte se någon metafysisk innebörd i vår tillvaro och därför kan vi inte heller se något absurt i den – absurditet och innebörd är bara de motsatta sidorna av samma mynt: bara när man förutsätter innebörd kan man tala om absurditet.

De mänskliga villkor som vi uppehåller oss vid är inte människans ensamhet i rymdens eller tidens oändlighet – i den oändligheten är också begrepp som ensamhet och absurditet meningslösa. Vi uppehåller oss vid människans samhällsliga villkor, vilka är hennes egen skapelse och vilka hon är kapabel att förändra. Argumentet från *sub specie aeternitatis* är filosofiskt ofruktbart och socialt reaktionärt. Det är i regel ett argument för moralisk likgiltighet och politisk apati, ett argument för att resignerad acceptera våra sociala omständigheter som de är. Lyckligtvis kan existentialister, vilket Sartres anmärkningsvärda exempel visar, vara filosofiskt inkonsekventa och acceptera föreställningen om en socialistisk människa, trots deras åsikt om den mänskliga tillvarons absurditet.

En till viss del mer bestämd kritik av de socialistiska och marxistiska förhoppningarna återfinns i Sigmund Freuds *Das Urbehagen in der Kultur*. Mot vår syn om vad människan kan och förmodligen kommer att vara i ett klasslöst samhälle utan stat, ställer Freud det gamla ordspråket: *Homo homini lupus* (Människan är människans varg). Mänskliga varelser kommer alltid, menar han, att förbli aggressiva och fientligt inställda mot varandra: deras aggressiva instinkter är biologiskt bestämda och påverkas inte nämnvärt av förändringar i samhällsstrukturen. ”Kommunisterna tror”, säger Freud, ”att de har funnit vägen mot avskaffandet av all vår ondska. För dem är människan alltigenom god och välvilligt inställd till sin omgivning, men den privata äganderättsinstitutionen har korruperat hennes natur. Ägandet av privata tillgångar skänker individen makt och med den också frestelsen att behandla sin omgivning illa, medan den människa som är egendomslös är tvingad att resa sig i fiendskap mot sin förtryckare. Om den privata egendomen förbjöds och rikedom delades samfällt och alla var tillåtna att dela dess gåvor, så skulle illvilja och fiendskap mellan människor försvinna. Eftersom alla skulle få sina behov tillgodosedda, skulle ingen ha någon orsak att betrakta någon annan som sin fiende. Alla skulle villigt åta sig det nödvändiga arbetet.”

Innan jag fortsätter, så låt mig först se efter om Freuds summering av den marxistiska åskådningen är korrekt. Anser vi verkligen att människan är ”alltigenom god” av naturen och ”välvilligt inställd till sin omgivning”? Freud, som var tämligen dåligt insatt i den marxistiska teorin, kunde förvisso ha träffat på sådana påståenden i den populära kommunistiska och socialdemokratiska propagandan, där de faktiskt förekom. Seriös marxistisk teori gör emellertid inte sådana förmodanden om den mänskliga naturen – på sin höjd kan man spåra sådana antaganden i Marx' ungdomsskrifter, under påverkan av Feuerbach. Jag minns att den frågan sysselsatte mig mycket när jag gjorde mig själv förtrogen med marxistisk teori och försökte finna klarhet kring den föreställning om den mänskliga naturen som ligger under den. När jag arbetade mig igenom Marx', Engels', Kautskys, Plechanovs, Mehrings, Rosa Luxemburgs, Lenins, Trotskijs och Bucharins skrifter, kom jag till slutsatsen att deras föreställning om den mänskliga naturen var, så att säga, neutral. De betraktade inte människan

som vare sig ”alltigenom god” eller ”alltigenom ond”, som ”väl villigt” eller ”ovilligt inställd till sin omgivning”. De vägrade acceptera den metafysiska tanken om en oföränderlig mänsklig natur som existerade opåverkad av de sociala villkoren. Jag anser fortfarande att den slutsatsen, som jag gjorde för fyrtio år sedan, är riktig.

Människan är en produkt av naturen, men särskilt av den del av naturen som i likhet med det mänskliga samhället skiljer ut sig själv från naturen och delvis vänder sig mot den. Hur det än må förhålla sig med den biologiska grunden för vår tillvaro, så spelar de sociala villkoren den avgörande rollen vid utformandet av vår karaktär – också de biologiska faktorerna återspeglas i och förändras delvis av vår sociala personlighet. I viss utsträckning har människans natur, inklusive hennes instinkter, hittills blivit kuvade och förtryckta av hennes sociala villkor. Först när dessa villkor förlorar sina nedgörande och förtryckande egenskaper, så kan vi bli i stånd att inta en klarare och mer vetenskaplig syn än hittills på de skilda biologiska och sociala elementen i människans natur.

Den huvudkritik som en marxist tvunget måste rikta mot freudianismen – och jag talar som en av dem som helhjärtat erkänner Freuds fundamentala och revolutionerande bidrag till vår psykologiska förståelse – är att Freud och hans lärjungar alltför ofta underlåter att erkänna denna återspeglings och omvandling av människans instinktiva drifter genom hennes skiftande sociala identitet – och ändå är det Freud som har gjort oss medvetna om de processer som inte är någonting annat än sublimeringens mekanismer! Hittills har psykoanalysen bara uppehållit sig vid den borgerliga människan, den borgerliga människan från den imperialistiska epoken, vilken man har tenderat att presentera som människan i stort, medan man behandlat hennes inre konflikter på ett superhistoriskt vis, som konflikter vilka vidlåder alla mänskliga varelser under alla epoker, under alla sociala förhållanden, som konflikter vilka är inneboende i de mänskliga villkoren. Ur det perspektivet blir den socialistiska människan bara betraktad som en variant av den borgerliga människan. Freud tar själv upp detta: ”I och med avskaffandet av den privata egendomen har vi berövat den mänskliga förkärleken för aggressivitet ett av dess viktigaste instrument, helt visst ett starkt sådant, men förvisso inte det starkaste. Vi har på intet sätt ändrat relationerna mellan den makt och det inflytande, som missbrukas av aggressiviteten, inte heller har vi ändrat något i dess natur.”

Sedan gör Freud detta till en mer kategorisk försäkran: ”Aggressiviteten skapades inte av egendomen. Den härskade obegränsat under primitiva tider, då egendomen ännu var knapp, och den avslöjar sig själv redan i lekskolan då aggressiviteten ännu inte övergivit sin primära, anala form ... Om vi gör oss av med de personliga rättigheterna till materiell välfärd, så existerar privilegierna ändå i fråga om sexuella relationer, vilka tvunget kommer att bli den främsta källan till det starkaste ogillande och den mest våldsamma fiendskap mellan människor som i andra fall står spå god fot med varandra.” Vi blir alltså varnade för att den socialistiska människan avslöjar sin aggressivitet i barnåren i minst lika hög utsträckning som den borgerliga människan.

Det är värt att påpeka att medan Freud visserligen erkänner att den privata äganderätten är ett kraftigt instrument för aggressionen, så försäkrar han på det mest dogmatiska vis att den inte är det starkaste av alla dessa instrument. Hur vet han detta? Hur mäter han den relativa styrkan i aggressionens skilda instrument? Vi marxister är i detta fall mer modesta och mindre dogmatiska: vi gör inte anspråk på att ha föranstaltat sådana exakta, jämförande uppskattningar som skulle låta oss väga de sexuella drifterna och den instinktiva aggressiviteten mot sociala behov, intressen och drifter. De instinktiva drifterna kommer förvisso att finnas också hos den socialistiska människan – hur skulle det kunna vara annorlunda? – men vi vet inte hur de kommer att spegla sig i hennes personlighet. Vi kan bara anta att de kommer att påverka henne på ett annorlunda sätt än den borgerliga människan. (Jag föreställer mig till och med att den socialistiska människan kommer att erbjuda psykoanalytikern ett betydligt rikare och pålitligare material för studier och slutsatser, eftersom en framtida Freud i henne har möjlighet att direkt beskåda de instinktiva drifterna, inte genom färgade glas, inte genom de prismor som förvrider och förvränger alltefter analytikerns och patientens klassbundna psykologi.) Freud har heller inte rätt, när han säger att egendomsägande bara är ett av våra aggressiva instinkters instrument – tvärtom begagnar sig äganderätten ofta av dessa instinkter och föder sina egna slag av aggressivitet. För trots allt – historien igenom har

människor organiserat sig i arméer och slaktat varandra för ägodelars skull eller för att man rest krav på ägodelar. Men hittills har de inte utkämpat krig för ”förmåner gällande sexuella förhållanden” annat än i den rena mytologin.

När Freud således vidhåller att avskaffandet av den privata äganderätten inte kommer att ändra ”de skillnader i makt och inflytande som aggressiviteten missbrukar” och att den inte kommer att ”ändra någonting i den aggression som vidlåder den mänskliga naturen”, så antar han helt enkelt vad som i själva verket skulle bevisas. Och när han fortsätter med att säga att ”aggressiviteten ... härskade nästan oinskränkt under primitiva tidevarv, när den privata egendomen ännu var sällsynt”, så hyser han inte den minsta misstanke om att det var just denna knapphet, det vill säga den materiella nöden, som omöjliggjorde enheten i det primitiva samhället genom att bana väg för vilda sammandrabbningar över de knappa tillgångarna, sammandrabbningar som delar in samhället i ömsesidigt fientliga klasser. Det är därför vi måste hålla fast vid att den socialistiska människan bara låter sig begripas mot bakgrund av ett hittills inte skådat överflöd av materiella och kulturella varor och tjänster. Detta är marxismens ABC. En av mina vänner, en gammal och vis psykoanalytiker, säger ofta med en suck: ”Tänk om Freud ändå hade läst Engels' *Die Ursprung der Familie, der Privateigentum und des Staats* [Familjens, privategendomens och statens ursprung] – hur många felaktiga spår och fallgropar skulle han då inte undvikit!” Han skulle också ha sluppit att leverera ammunition till de människor för vilka *homo homini lupus* är stridsropet mot framsteg och socialism, de människor som använder myten om en *evig* mänsklig *lupus* i den *samtida* imperialismens, den verkliga och blodtörstiga vargens, intressen.

Vi kan visst medge att aggressionerna hos den socialistiska människan kommer att visa sig redan under barnaåren ”i sin mest primära, anala form” och i andra mer utvecklade manifestationer. Ändå kommer mycket att bero på, *inter alia*, vilket slags barndom det är fråga om. Tänker vi oss en individuell uppfostran inom familjeenheten sådan vi känner den? Eller en kommunal uppfostran efter det att familjeenheten upplösts? I vår hypotes kring den socialistiska människan kan vi anta att hon inte kommer att leva inom något som liknar vår nuvarande familj med dess penningfixering och kvinnans och barnens beroende av fadern. Vi utgår ifrån att den socialistiska människan tillbringar sin barndom under mindre tryck från en fadersauktoritet än hennes förfäder eller att hon inte ens vet av den. Vi antar också att hon som, vuxen lever ett fritt sexuellt och erotiskt liv eller, åtminstone, att hon är ojämförligt friare än den borgerliga människan att följa sina känslomässiga impulser och kärleksbehov, utan att komma i konflikt med samhället. Hennes instinktiva drifter kommer att återspegla sig i hennes personlighet på ett sätt som vi inte kan förutsäga, men säkerligen inte på det sätt Freud tog för givet.

Skall man, till exempel, ta för givet att den socialistiska människan kommer att leva med ett oedipuskomplex? Kommer detta komplex som utfört ett så mäktigt arbete i vårt psyke, åtminstone sedan det matriarkaliska samhället gav plats för det patriarkaliska, att fortfarande finnas när och om mänskligheten har förflyttat sig bortom den borgerliga formen av den patriarkaliska familjen? Och man kan undra vad det blir av överjaget i den socialistiska människan, överjaget som arbetar i oss som vår omedvetne moraliske censor och fader? Freud, som förväxlade faderskapet, som är en biologisk kategori, med den patriarkaliska auktoriteten, som är en social institution, tar för givet att överjaget, oedipus-komplexet och andra speglingar av det patriarkaliska samhället hos det enskilda sinnet kommer att finnas där för alltid.

Visserligen tycks han tillfälligt ha upplevt möjligheten av andra alternativ. Han säger: ”Om vi skulle avlägsna också denna faktor (det vill säga förmånerna på det sexuella området) genom att tillåta total sexuell frihet och sålunda avskaffa familjen, civilisationens urcell, då kan vi förvisso inte utan vidare förutse de nya vägar som civilisationens utveckling skulle kunna ta.” Han kan emellertid inte visuellt åskådliggöra dessa utsikter, eftersom den monogama familjen för honom är den ofrånkomliga urcellen till civilisationen, och inte ens i sina tankar kan han slita sig från sin patient, den borgerliga, monogama människan som ligger framför honom på soffan i mottagningen. Och därför, trots att han ovilligt måste erkänna att vi inte kan förutse vilka nya vägar civilisationens utveckling kan ta utan den nuvarande familjeenheten, så är han säker på att den oförstörbara

aggressivitet som den mänskliga naturen hyser, kommer att förfölja den socialistiska människan förbi klass, samhälle, stat och familj.

Här föredrar vi marxister återigen ett visst mått av agnosticism. Vi är naturligtvis huvudsakligen sysselsatta med den grymhet och det förtryck, som härstammar direkt från ägandet, varuknappheten, klassamhället och människans våld över människan. När helst Freud vågar sig in på de sociologiska och historiska områdena, så utsätter han sig för invändningen att han med eller mot sin vilja talar som en försvarare av det bestående samhället. Icke desto mindre har han lärt oss någonting viktigt om verkligheten bakom de destruktiva och aggressiva inslagen i den mänskliga naturen. Det är givetvis sant att kejsare, kungar, krigsherrar, diktatorer, regeringar och ledare av alla slag inte skulle ha kunnat förmå människor att uppföra sig så aggressivt som de gjorde, om aggressiviteten inte redan hade funnits i den mänskliga naturen – våra styresmän har alltid vädjat och vädjar fortfarande till människans grundläggande instinktiva drifter. Men frågan om hur mycket av den biologiskt eller sexuellt betingade aggressiviteten som påverkar den socialistiska människans ickebiologiska relationer måste lämnas öppen.

Vi menar inte att socialismen skulle lösa alla den mänskliga rasens svårigheter. Vi kämpar i första hand med de svårigheter som uppstått genom människans eget handlande och som människan kan lösa. Jag kan till exempel påminna om att Trotskij talar om tre avgörande tragedier – hunger, sexualitet och död – som håller människan inringad. Hunger är den fiende som marxismen och den moderna arbetarrörelsen har utmanat. I och med detta så har de helt naturligt haft en benägenhet att förbise eller förminska människans andra svårigheter. Men är det inte sant att hungern, eller i vidare bemärkelse, sociala orättvisor och förtryck, i hög grad komplicerat och intensifierat också de lidanden som sexualiteten och döden kan utgöra för otaliga människor?

När vi kämpar mot sociala orättvisor och förtryck, så kämpar vi också för en lindring av de dråpslag som naturen kan rikta mot oss. Jag tror att marxismen har försökt och försöker att från rätt håll ta itu med dessa uppgifter som vårt samhälle står inför. Freudianerna har koncentrerat sig på sex och ignorerat eller undervärderat människans sociala problem. Och vad blir resultatet? Trots all teoretisk betydelse psykoanalysen kan ha, så är de praktiska fördelarna av dess terapi bara tillgängliga för en liten, privilegierad minoritet i vårt samhälle. Vår vision av en socialistisk människa har däremot inspirerat en stor del av hela mänskligheten. Och även om vi har kämpat med varierande framgång och lidit fruktansvärda nederlag, så har vi inte desto mindre flyttat berg, medan alla psykologer i världen inte kan göra det allra minsta för att dämpa den aggressivitet som gör att vår värld håller på att koka över.

Förvisso, den socialistiska människan kommer alltfört att drabbas av sexualiteten och döden, men vi är övertygade om att hon kommer att vara bättre rustad än vi att ta itu också med dessa ting. Och om hennes natur förblir aggressiv, så kommer hennes samhälle att skänka henne ofantligt många större och fler tillfällen än den borgerliga människan har, att sublimeras sina instinktiva drifter och omvandla dem för skapande bruk. Även om den socialistiska människan kanske inte blir helt ”fri från skuld och smärta”, som Shelley drömde hon vore, så kan hon dock vara ”utan krona, fri, oinskränkt, en människa i jämlikhet, utan klass, utan stam och utan nation, fri från bön och fruktan”. Den genomsnittlige medborgaren i det socialistiska samhället kan måhända, vilket Trotskij förordade, nå upp till samma format som en Aristoteles, en Goethe, en Marx, vilka oberoende av sina sexuella instinkter och aggressiva drifter, förkroppsligar några av mänsklighetens hittills största landvinningar. Och vi utgår ifrån att ”över dessa höjder kommer nya toppar att resa sig”. Vi betraktar inte den socialistiska människan som utvecklingens sista, perfekta produkt, eller som historiens slut, utan snarare då som historiens början. Den socialistiska människan kan förvisso uppleva *Unbehagen*, det obehag och de svårigheter, som civilisationen tvingar på djuret i människan. Och detta kan dessutom mycket väl bli själva kärnan i hennes egna inre motsägelser och spänningar, vilken driver henne vidare och ritar upp höjder som ligger bortom vår fantasi.

Dessa synpunkter är eller borde vara truismer för varje marxist, och jag borde kanske be om ursäkt för att jag för fram dem vid en konferens för socialistiska akademiker. Olyckligtvis är det nöd-

vändigt att påminna om vissa elementära sanningar med tanke på det rådande tillståndet inom arbetarrörelsen och det socialistiska tänkandet, eftersom de alltför ofta glöms eller förvanskas i namn av någon tvivelaktig politisk fördel. Jag har till exempel hört att man sagt, att det egentliga ämnet för min analys borde vara den socialistiska människan som lever i dagens Sovjet eller Kina. Jag skulle acceptera den åsikten endast om jag vore av den åsikten att dessa länder redan vunnit eller att de nästan vunnit socialismen åt sina folk. Jag instämmer inte i det antagandet och jag anser inte att den typiske eller till och med avancerade medborgaren i dagens sovjetiska eller kinesiska samhällen kan beskrivas som Den Socialistiska Människan.

Helt naturligt omnämner vi i dagligt tal Sovjet, Kina och de förenade och splittrade staterna som ”socialistiska länder” och vi har rätt att göra det så länge vi enbart avser dessa regimer i motsats till de kapitalistiska staterna, att visa på deras postkapitalistiska karaktär och att hänvisa till de socialistiska ursprungen och inspiration bakom deras styrelseskick, deras politik. Men här sysselsätter jag mig med en teoretiskt hållbar beskrivning av deras samhällsstruktur och det slag av mänskliga relationer som uppkommer inom denna struktur. Ni erinrar er måhända att Stalin för mer än trettio år sedan förklarade att Sovjetunionen hade fullbordat socialismens uppbyggnad. Ända tills i dag har detta förblivit den centrala tesen i den officiella sovjetiska ideologin, trots den så kallade avstaliniseringen och krossandet av flera stalinistiska myter. Och dessutom – Stalins efterföljare hävdar att Sovjetunionen nu är i färd med att ta steget över från socialismen till kommunismen, eller att de är på väg in i det högre stadiet av det klasslösa samhället, vilket blir fullbordat på den cykel av socialistiska omvandlingar som inleddes av oktoberrevolutionen.

Talesmän för den kinesiska folkrepubliken har gjort liknande påståenden för sitt lands räkning. Nu har de stalinistiska dogmerna kring socialismens framsteg i Sovjetunionen på ett avgörande sätt påverkat och ändrat den allmänna föreställningen om den socialistiska människan, liksom tänkandet hos ett fåtal socialistiska uttolkare. Ändå är, eller borde, en sak vara helt uppenbar: den typiske sovjetmedborgaren, under såväl Stalin som hans efterföljare, utgör en sådan skriande motsats till den marxistiska föreställningen om den socialistiska människan, att vi antingen måste vägra kalla henne en socialistisk människa eller också får vi kasta den marxistiska föreställningen över bord, vilket den stalinistiska tolkningen i tysthet gjorde. Detta är nu inte något käbbel kring evangeliets bokstav, utan ett ämne av den största teoretiska och praktiska vikt för oss. Om vårt syfte är den socialistiska människan, då är vår föreställning och bild av henne betydelsefull för vårt teoretiska tänkande, för det politiskt-moraliska klimatet inom arbetarrörelsen och för vår egen förmåga eller oförmåga att inspirera arbetarklassen.

Sålunda var den socialistiska människan hos Marx, liksom hos hans efterföljare fram till Stalin, en fritt förbunden producent, som också under det så kallade lägre stadiet av kommunismen arbetade under en rationellt planerad ekonomi; inte längre en köpare eller säljare som handlade med varor på marknaderna, utan någon som lämnar över varor till samhället i stort och som byter ut dem mot personlig konsumtion ur samhällets gemensamma tillgångar. Definitionsmässigt lever den socialistiska människan i ett klass- och statslöst samhälle, befriat från socialt eller politiskt förtryck, även om hon till en början bär på tyngden – som ständigt minskar – av en nedärvd social ojämlikhet. Det samhälle hon lever i måste vara så högt utvecklat, så rikt, utbildat och civiliserat, att det inte föreligger några objektiva behov eller nödvändigheter för det att tillåta några utslag av ojämlikhet och förtryck.

Detta är vad *alla* marxister före Stalin tog för givet. Detta är det ideal som har inspirerat generationer av socialister – utan detta hade socialismen aldrig uppstått som århundradets dynamiska kraft. Marxismen har demonstrerat realismen i detta ideal, genom att visa att hela det moderna samhällets utveckling med dess teknologi, industri och ökande samhällsliga produktionsformer pekar mot ett sådant resultat. Nu är emellertid den socialistiska människan, som Stalin och hans efterföljare visat världen, inget annat än en beklaglig parodi på den marxistiska föreställningen om den socialistiska människan. Visserligen har den sovjetiske medborgaren levat i ett samhälle där staten, inte kapitalisterna, äger produktionsmedlen, och detta har redan återspeglat sig i vissa progressiva drag i hans mentalitet. Också den mest oupplysta sovjetarbetare tar det sociala,

allmänna ägandet av produktionsmedlen för givet. Privat ägande av en fabrik eller en kolgruva förefaller honom vara en utmanande relik från något barbariskt förflutet. Han skyggar vid blotta tanken på det. Han ser på detta på ungefär samma sätt som den genomsnittlige medlemmen av ett borgerligt samhälle ser på slaveriet – ett socialt förhållande som är människan ovärdigt. Men trots dessa framsteg i den sovjetiska människans synsätt utgör de – fastän de finns där – inte de mest dominanta inslagen i hennes sociala psykologi.

Det sovjetiska samhället har lidit och lider alltjämt av materiell knapphet, i första hand en extrem knapphet på konsumtionsvaror, vilket genom decennierna lett till en ofrånkomlig pånyttfödelse och försämring av de sociala skillnaderna, till en djup klyfta mellan en privilegierad minoritet och en utestängd majoritet, till en spontan tillförsikt inför marknadsekonomins krafter och till en återuppståndelse och skrämmande tillväxt av statens förtryckarfunktioner.

Den socialistiska människa som Stalin visade världen var den hungriga, oklädda, oskodda eller barfota arbetaren eller bonden, som sålde eller köpte en skjorta, någon möbel, något hekto katt eller ett stycke bröd på den grå eller svarta marknaden, som arbetade tio eller tolv timmar om dagen i fabriken under en kasernliknande disciplin och som ibland kunde få betala för en verklig eller pådyvld försyndelse med åratals arbete i koncentrationsläger. Han vågade inte kritisera fabriksdirektören, än mindre partibossen. Han hade ingen rättighet att uttrycka några åsikter om något större ämne som berörde hans och nationens öde. Han måste rösta efter befallning. Han måste applådera Ledaren med våldsamt entusiasm, allt efter tillsägelse. Och han måste svika sin värdighet och personlighet för den så kallade personkulten. Detta är fakta sådana de nu beskrivits officiellt i en omfattande sovjetisk litteratur med all trovärdig autencitet. Även om förhållandena har mildrats under senare år, så finns alltjämt fattigdomen, ojämlikhet på politisk och intellektuell frihet och därtill den byråkratiska terrorn.

Min avsikt med att dra upp allt detta är inte polemisk, inte ens om jag bara såg huvudförklaringen till dessa förhållanden rotad inte enbart i illvilja – även om det knappast rått brist på den – utan i objektiva omständigheter, i den fruktansvärda, nedärvda fattigdom som Sovjetunionen (och nu Kina) måste övervinna i isolering, under blockader, krig och rustningskapplöpningar. Det kunde aldrig komma på fråga att ett land som detta skulle vara i stånd att nå fram till socialism med tanke på villkoren. Det måste offra alla sina resurser på den ”primitiva ackumuleringen”, det vill säga att under statens ägandeskap bygga upp de viktigaste ekonomiska förutsättningarna för en genuin socialism. Följaktligen lär Sovjetunionen än i dag ett samhälle i övergång, på väg att finna en väg någonstans mellan kapitalism och socialism, ett samhälle som kombinerar drag från det ena med drag från det andra och till och med uppvisar ärr efter sitt mer primitiva, förkapitalistiska förflutna. Dessvärre gäller denna sanning också för Kina, Vietnam, Nord-Korea och större delen av Östeuropa. Vi i väst bär en stor del av skulden för svårigheterna i dessa länder – vårt misslyckande att genomföra socialismen i väst är den yttersta orsaken till deras misslyckande. Men om vi på nytt skall ta itu med vår uppgift och möjliggöra för en generation av socialister att fortsätta striden, så måste vi göra oss fria från de vanföreställningar och myter om socialismen som har vuxit fram under de gångna decennierna. Vi måste en gång för alla lösa socialismen från sambandet med, inte Sovjetunionen och Kina och deras framsteg, utan med den stalinistiska och poststalinistiska parodin på den socialistiska människan.

Här kan jag inte gå in på de dogmatiska och prestigefyllda motiv, som ledde till att Stalin och hans anhängare proklamerade att Sovjetunionen hade uppnått socialismen och som alltjämt leder till att hans efterföljare försöker uppehålla detta sken. Mig intresserar för ögonblicket bara det inflytande denna dogm eller detta skryt har haft på socialismen i väst. Detta inflytande har varit förödande. Det har demoraliserat vår arbetarrörelse och förvirrat vårt socialistiska tänkande. Vår arbetarklass har iakttagit utvecklingen i Sovjetunionen på sitt eget förnuftiga vis och dragit sina egna slutsatser. ”Om detta är den ideala socialistiska människan”, har de sagt rent ut, ”då vill vi inte ha något med henne att göra.” Många inom vår socialistiska intelligentsia har reagerat på samma sätt eller har blivit så insnärjda i den stalinistiska mytologin och skolastiken, att de förlorat sin elan och kraften i

sin socialistiska övertygelse och de har så till den grad avvärjat sig själva andligt att de varit ur stånd att kämpa emot besvikelserna och apatin inom de arbetande klasserna.

Det sades en gång om jesuiterna att sedan de misslyckats med att höja jorden upp i himlen, så drog de ned himlen till jorden. Stalin och stalinismen var på samma sätt oförmögna att höja upp det utarmade och lidande Ryssland till socialismen och de drog ner socialismen i nivå med den ryska misären. Man kan invända att de var tvungna att göra detta. Även om det var så, måste vi göra någonting annat: vi måste återupprätta socialismen till dess egna höjder. Vi måste förklara för våra arbetande klasser och vår intelligentsia varför Sovjetunionen och Kina inte kunnat skapa den socialistiska människan trots de uppseendeväckande framsteg som berättigar dem vårt erkännande och vår solidaritet. Vi måste återvända till bilden av den socialistiska människan med all dess andliga lyskraft. Först måste våra sinnen återvända till den, och sedan, styrkta i vår övertygelse och politiskt återupprustade, måste vi återföra den socialistiska medvetenheten och de socialistiska idéerna till arbetarklassen.

(Efter Isaac Deutschers anförande lämnade den närvarande panelen sina synpunkter. Panelen bestod av professor Robert S. Cohen, Boston University, doktor Shane Mage, Polytechnic Institute of Brooklyn, Donald McKelvey, Student Union for Peace Action, och professor Robert P. Wolff, Columbia University. Professor Herbert Marcuse, University of California at La Jolla, var inbjuden att sitta med i panelen men var förhindrad att närvara. Han presenterade emellertid en uppsats om det samtida samhället vars teser erinrar om de som förts fram i hans bok "Den endimensionella människan". Isaac Deutscher lämnade följande svar. Utg. anm.)

Herr ordförande, jag tror att ni överdrev när ni sade att jag nu skulle komma med ett svar. Jag håller fortfarande på att hämta mig från den obehagliga överraskningen under, åtminstone, den första hälften av vår diskussion. Man lär sig också vid mina år: man lär sig hela tiden.

Jag är tacksam mot de två senaste talarna som något återförde mig till en känsla av verklighet. Jag kan vara ense eller oense med dem, men vi kan diskutera. Icke desto mindre känner jag att jag borde ägna större delen av mitt svar åt de talare som deltog i den första halvan av debatten, eftersom jag i denna första debatt halva ser ett oroande symptom hos det annars så fruktbara intellektuella uppror som är under utveckling inom den amerikanska intelligentsian, inom den yngre amerikanska akademiker generationen. Men där finns märkliga biprodukter vilka faktiskt förefaller mig verkligt, ja mycket, farliga.

Och jag är nästan helt ställd av det uttalande som professor Marcuse har skickat oss. Eftersom de första talarna i själva verket utgjorde ett slags stödackompanjemang till deras frånvarande läromästare, så måste jag oturligt nog koncentrera mig på professor Marcuses inlägg. Han tar upp tre eller fyra viktiga punkter, men han framställer dem på ett så vagt och lösligt sätt att också detta gör diskussionen en smula svår.

Först av allt hävdar han att vi hunnit långt bortom Marx och marxismen, att vårt avancerade västerländska samhälle har gjort marxismen föråldrad och att vi följaktligen måste befinna oss någonstans bortom marxismen. Jag är alltid böjd att säga ja, när folk säger mig att marxismen sannerligen inte är det sista som sagts i den mänskliga tankens utveckling, att vi alltså måste fortsätta framåt utifrån marxismen. Detta är en mycket marxistisk invändning mot marxismen och jag är benägen att applådera den. Men man måste också för ett ögonblick betänka i vilka hänseenden marxismen verkligen är så föråldrad och varthän vi gissningsvis tar vägen efter marxismen.

Först måste jag ställa frågan: har den grundläggande motsättningen i det kapitalistiska samhället, så som Marx analyserade och diagnostiserade den, motsättningen mellan den socialiserade produktionsprocessen och den asociala karaktären hos den kontroll över produktionen som det privata ägandet utövar – har denna grundläggande motsättning övervunnits? Eller blir den djupare och djupare, mer och mer irrationell för varje decennium som går?

Man säger oss att det högt utvecklade amerikanska samhället har gjort den marxistiska analysen av kapitalismen föråldrad. Men har detta samhälle, som upprätthåller sin balans och sin produktion med hjälp av ett närmast permanent krigstillstånd, verkligen gjort detta?

Jag kan omöjligt förstå det logiska eller ologiska resonemang med vilket folk kan komma fram till en sådan slutsats. Man säger oss att vi på intet vis kan omfatta en diagnos nu, 1966, som gjordes på basis av teknologin år 1867. Därför säger man oss att vi har lämnat marxismen bakom oss.

Mitt argument är, tvärtom, att Marx var intellektuellt så före sin tid – före det samhälle han levde i – att vi alltså ligger efter honom. Och om någon önskat en bekräftelse på detta, så har vederbörande bara behövt lyssna till den här debatten.

Faktum är att Marx för hundra år sedan förutsatte, som premiss för socialismen, ett samhälle som var så högt utvecklat teknologiskt, ett samhälle i stånd att producera ett överflöd av varor, att visionen om ett sådant samhälle var närmast utopisk för hans egen samtida. Om man skulle studera statistiken över produktionen per capita i de längst framskridna kapitalistiska staterna under 1800-talet, skulle man komma till slutsatsen att om socialismen hade segrat vid den tidpunkten, så hade den segrat i vad som med våra nuvarande mått var ett underutvecklat samhälle. Detta är en kritik man kan rikta mot Marx – att han intellektuellt var så långt före sin tid, och dessvärre också före vår, att vi ännu inte har hunnit ikapp honom.

Marx förutsåg inte, säger man, det samhälle där cybernetiken och maskinerna skulle utträtta människors arbete i den utsträckning som nu sker – datorer och allt sådant. Marx hade inte förutsett ett samhälle där vetenskapsmännen och deras insatser skulle bli av så avgörande betydelse. Tvärtom trodde Marx alltid att hans eget, samtida samhälle stod på tröskeln till att bli ett sådant samhälle, vilket var ett misstag från hans sida. Det är helt riktigt att säga att visst måste en teori som formulerades för hundra år sedan ha blivit inaktuell i några hänseenden, även om de flesta som säger så vanligtvis avslutar med att – om de nu inte föreslår oss att ta droger för att ”befria” oss själva från samhällets förtryck – förespråka en återgång till några förmarxistiska idéer, ibland till kristendomen som ju är tvåtusen år äldre än marxismen.

Eller, för det mesta, när vi möter välutbildade och sofistikerade kritiker av marxismen, så erbjuder de oss en återvändo eller tillbakagång – fastän inte någon barnslig tillbakagång – till den utopiska socialismen eller till 1700-talets rationalism. Men det är vissa revolutioner i den mänskliga tanken som är oåterkalleliga. Ingen kan återgå till det förkopernikanska kosmiska systemet, även om den mänskliga tankens utveckling ledde från Kopernikus till Einstein – vilket skedde först efter ungefär tvåhundra femtio år.

Jag anser inte att marxismen kommer att föråldras i sin breda kritik av det kapitalistiska systemet så länge det systemet, oavsett hur vidareutvecklat det är, lever kvar med oss. Vår otålighet apropå vissa gängse formler och truismer hos marxismen gör inte dessa truismer felaktiga eller obrukbara.

Nåväl, somliga tror att det är alldeles tillräckligt att gå tillbaka till den unge Marx och, ryckt ur sitt sammanhang, upprepa hans mycket tidiga och outvecklade resonemang kring ”reifikation” och alienation och göra det om igen för att lösa vår tids problem. Men de går inte vidare utifrån Marx, de går baklänges från den mogna till den icke fullvuxne Marx, nästan till ynglingen Marx.

Men också den unge Marx var en mycket mogen tänkare i jämförelse med de som nu, som en av talarna uttryckte det, uppvisar sådana här tendenser till barnslig tillbakagång.

Jag vet bara ett fall, ett avgörande område, där marxismen, den marxistiska prognosen om socialismen hittills visat sig vara till en viss del felaktig. Och det är att socialismen än så länge inte segrat i något av de avancerade kapitalistiska samhällena, utan i de utvecklade länderna, där en feodal struktur var på väg att kollapsa under inflytande av kapitalism och där de feodala-kapitalistiska systemen kollapsade under påverkan av primitiva borgerliga och socialistiska revolutioner.

Och så har denna historietveckling fått en egen tradition, en historietveckling som avgjort skiljer sig från den marxistiska prognosen: vi har en enorm skillnad mellan öst och väst, en klyfta som olyckligtvis tenderar att hålla sig kvar till förfång för såväl öst som väst.

Och för marxister, för socialister, för socialistiska akademiker, vare sig de finns i det här landet eller någon annanstans, är vår tids stora problem, vår rörelses stora problem på vägen mot målet, mot den socialistiska människan, mot ett socialistiskt samhälle, att överbrygga denna klyfta mellan separata, divergerande historiska vägar som öst och väst har tagit. Detta är det stora problem från vilket vi inte kan smita för att ta vår tillflykt till något slags utopia eller några ”frigörande” droger. Jag önskar att jag kunde dela entusiasmen hos min kamrat ute på högra sidan (av publiken) för det som händer i Kina. Jag önskar att jag kunde det eftersom jag erkänner den storslagna revolutionära idealismen och det internationella värdet av flera av de revolutionära innovationer som kineserna har gjort.

Tyvärr förbättrar det inte saken att vi visar upp en så total ohämmad nonchalans för den verkliga situationen vad beträffar Kinas materiella läge, för den industriella och kulturella eftersläpningen i ett samhälle, som har genomlevt heroismen i den första socialistiska revolutionen mitt i en förfärande nöd och efterblivenhet. Dessa faktorer påverkar olyckligtvis den kinesiska regeringens politik och leder till att de röda gardena inte bara förkastar Sovjets så kallade revisionism, utan också Beethoven och Shakespeare som värdelöst skräp från en degenererad borgerlig kultur.

Jag kan inte acceptera detta som socialism. Jag kan inte acceptera detta som en erfarenhet av befriande slag. Inte heller kan jag acceptera maokulten som någonting bättre än stalinkulten, även om den i vissa hänseenden är mer ursäktlig.

Alla dessa företeelser fördjupar och vidgar klyftan mellan de framskridna kapitalistiska samhällena i väst, inklusive deras arbetarklasser, och de postkapitalistiska, revolutionära samhällena i öst. Den historiska förebild som ligger närmast till hand är den klyfta som uppstod under religionskrigen mellan de katolska och de protestantiska länderna.

Också protestantismen började som en frigörelse, som en protest mot den katolska kyrkans förtryck, men under stridens gång kom också protestantismen att utveckla sina förtryckande drag. Och så, efter årtionden och århundraden av strid, blev läget stabiliserat. Skiljelinjen mellan de katolska och protestantiska länderna skulle inte komma att utplånas.

En historisk samexistens mellan två religiösa åskådningar, bakom vilka också omfattande sociala rörelser stod, blev ett faktum. Något liknande detta har inträffat under vår livstid. Vi har varit vittnen till en faktisk samexistens – det vill säga en antagonistisk, fientlig samexistens – mellan två relativt stabila system, det västliga kapitalistiska, imperialistiska systemet och det östliga postkapitalistiska, halvsocialistiska.

Jag tror emellertid att denna historiska analogi kan vara eller är missvisande i ett hänseende. I det långa loppet kunde protestantismen och katolicismen leva samman. Världen efter religionskrigen, de sextonde och sjuttonde århundradena, var ännu inte en enad värld. Det var inte en värld som bands samman av teknologi och industri. Det var en värld som var uppdelad i flera enheter, unga nationalstater, feodala, halvfeodala furstendömen eller små enklaver.

Dagens värld är *en* värld potentiellt, liksom rent faktiskt. Teknologin och produktivkrafternas utveckling gör mänskligheten till en enda, oupplöslig enhet, som ropar efter integrering. Antingen kommer mänskligheten att förenas inom socialismen eller så är den dömd att försvinna. Och därför är det slag av stabilisering som existerade efter religionskrigen en omöjlighet i dag. Världen kommer att bli en enda och måste bli en enda. Och bara socialismen kan ena den. Kapitalismen kan enbart hålla den splittrad och under katastrofhot.

Men frågan är: hur går vägen till världens enande? Kan klasskampen i världen vara en ensam process under tiden?

Marx talade om människans historia som historien om klasskampen. Men naturligtvis förhöll det sig inte så att klasskampen pågick historien igenom med samma intensitet över hela världen, tiderna igenom. Övergången från kapitalism till socialism är en fråga om generationer – det vet vi nu.

Jag känner mig emellertid inte så modfärdig av det faktum att klasskampen har förts på en så låg nivå i de västliga samhällena, att jag skulle överge de marxistiska analyserna eller prognoserna. Att våra arbetarklasser, i synnerhet de äldre grupperna inom dessa arbetarklasser, har blivit förvirrade, demoraliserade och korrumpierade av de pråliga fördelar som vår så kallade välfärdsstat erbjuder är, givetvis, korrekt. Icke desto mindre tror jag att den fråga som C. Wright Mills ställde, frågan om vem som är socialismens företrädare – arbetarklassen eller eliterna inom intelligentsian – är en fråga som, i synnerhet i Amerika, fordrar en grundlig diskussion och en djupgående analys eftersom den ingestans ställs med samma angelägenhet.

Det är nu sextio år sedan den store ryske marxisten Lev Trotskij sade att Västeuropa exporterade sina två väsentliga produkter åt två olika håll. Man exporterade sin mest avancerade ideologi, marxismen, till Ryssland. Man exporterade sin mest avancerade teknologi till Förenta staterna.

Men det Ryssland som mottog marxismen som en import västerifrån var teknologiskt och industriellt efterblivet, den mest efterblivna av de stora nationerna i Europa.

Förenta staterna som har en sådan avancerad teknologi har dessvärre förblivit ett efterblivet land vad beträffar det politiska tänkandet. Fram till denna dag – jag är ledsen över att behöva säga det – så har det förblivit ett ytterst underutvecklat land i fråga om politiska idéer.

Och jag tror, jag skulle vilja tro, att de stora teach-in-rörelserna under dessa senaste två år och möten sådana som det här är bevis på att Förenta staterna försöker, börjar att göra sig kvitt från denna efterblivenhet i frågor om ideologi och politiskt tänkande. Men hur mycket återstår inte att göra sig kvitt ifrån!

Jag anser att det är en stor svaghet hos den här rörelsen, att ni anordnar en konferens för amerikanska akademiker utan att den väcker något intresse inom er arbetarklass. Och ni skall inte – ni har ingen rätt till det – beklaga er över detta, eftersom så många av er – amerikanska, socialistiska akademiker – jag vill inte generalisera – visar ett så ringa intresse för era arbetande klasser.

Jag är inte den som vill nedvärdera eller underskatta de proteströrelser som uppkommer inom intelligentsian. Jag påminner enig alltid att under artonhundratalet så var det den ryska intelligentsian som på sina svaga skuldror bar den enorma börda som kampen mot det ryska enväldet innebar, hela den enorma tyngden från den ryska revolutionen.

Generation efter generation av den ryska intelligentsian körde under artonhundratalet på ett heroiskt, självupppoffrande sätt sina huvuden i det ryska enväldets murar, dess järnmurar, och utplånades. Men de gick inte förlorade förgäves. De förberedde framtiden, de arbetade för framtiden.

Jag tror att ni också arbetar för framtiden, för den socialistiska människan. Artonhundratalets ryska intelligentsia – då var den mycket isolerad, bönderna besvarade den inte, den industriella arbetarklassen hade ännu inte uppkommit – den intelligentsian var isolerad och därför, för att den kämpade ensam, utvecklade man ett visst storhetsvansinne. Den storslagna berättelsen om artonhundratalets revolutionära strid i Ryssland är fylld av patetiska, excentriska mellanspel, beroende på att intellektuella tenderar att utveckla sin egen excentriska självupptagenhet och att skapa gud vet vad för slags fantastiska patentmediciner åt samhället när de saknar en levande kontakt med de arbetande massorna i sin egen nation.

Vår diskussion har avslöjat något av samma svaghet i dagens Amerika. Ursäkta mig om jag avviker från mitt ämne, den socialistiska människan, men vi måste diskutera den människa som skall bana väg för den socialistiska människan. Och det är ni.

Jag är övertygad om – och detta är inte en fråga om dogmatisk tro, utan av en samhällsanalys, en marxistisk samhällsanalys – att er arbetarklass är den avgörande faktorn för socialismen, på samma

sätt som den ryska arbetarklassen visade sig vara socialismens avgörande faktor, sedan generationer ur intelligentsian hade kämpat ensamma.

Också ni kan måhända kämpa ensamma. Det beror på er själva hur länge. Kanske bara under några få år, om ni hittar en väg till er arbetarklass. Eller under decennier, om ni försöker att ignorera arbetarklassen. Ni kan slå era huvuden i gud vet hur många järnmurar, om ni struntar i arbetarklassen. Varje proteströrelse, varje rörelse som står i opposition till de mäktiga kapitalistiska oligarkierna, blir tvunget impotent i långa loppet, om den inte får ett fast grepp om den produktiva delen inom nationen.

Det är sant att era vetenskapsmän i dag har ett mycket starkare grepp över den produktiva apparaten inom nationen än i någon tidigare generation. Men den stora massan producenter är fortfarande – vad ni än må säga om cybernetik och den stora visionen om en super-cybernetisk framtid – den stora massan producenter i ert samhälle är alltjämt arbetarna. Och jag tror inte att de har större anledning att vara nöjda med det här samhället, med de alienerade villkoren, än människorna inom er intelligentsia, än den unge amerikanske akademikern och dennes otillfredsställelse med sitt samhälle.

Intar ni verkligen en så föraktfull ståndpunkt gentemot er arbetarklass, att ni tror att ni ensamma är tillräckligt känsliga eller tillräckligt ädla för att vara otillfredsställda med det här degraderade samhället och att de inte själva kan uppleva otillfredsställelsen? Tror ni verkligen att de – mer än ni – är så mycket mer benägna, och av naturen betingade, att låta sig korrumpas av de skrytsamma fördelar som denna krigsblomstrande kapitalism erbjuder?

Jag vet, jag vet att de äldre grupperna inom den amerikanska arbetarklassen nästan helt säkert är korrumpade. De jämför sina nuvarande villkor med 1930-talets. Men den unge amerikanske arbetarens huvud har helt säkert ännu inte blivit förvridet och förvirrat av det faktum att han finner en televisionsmottagare i sitt föräldrahem och att han kan skaffa sig bil. Han tar dessa saker för givna. De är en del av den levnadsstandard som han möter när han blir vuxen. Han är visst inte korrumpad av detta och han har tillräcklig anledning att vara otillfredsställd. Jag är säker på att under hans ytliga politiska apati, så finns det skikt efter skikt av tvivel och missnöje och en känsla av att han måste tjäna sitt levebröd genom att arbeta för döden, att arbeta för kriget.

Kan ni inte närma er denne unge arbetare och säga honom att sättet att leva är att arbeta för livet, inte för döden? Är det för mycket för amerikanska akademiker att försöka göra detta?

Professor Marcuse påstår att vi inte längre skall räkna med arbetarklassen, men han säger oss inte vem vi då skall räkna med. Han hävdar att vi skall räkna med de unga människor som ropar ut sitt missnöje med de sexuella konventionerna i det här samhället. Naturligtvis skall vi räkna även med dem. Det var, trots allt, ändå en Engels som skrev om familjens ursprung och visade hur familjen som institution bara tillhörde en fas, eller några faser, i samhällshistorien. Och han visade upp vilka borgerliga konventioner som byggts upp runt familjen.

Vi skall inte förbise detta missnöje med familjen och de sexuella konventionerna bland våra unga, men emellanåt tror jag att sådana värnadsvärda gamla lärare som professor Marcuse håller på att spela något slags spel med oss, att de bara roar sig på vår bekostnad. Först säger han att marxismen inte var tillräckligt utopisk. Och sedan fortsätter han med att säga att den faktiska utvecklingen tycks visa att tanken på en socialistisk revolution i de framskridna industriella samhällena var eller är orealistisk och föråldrad, precis lika föråldrad som tanken på en gradvis övergång från kapitalism till socialism.

Skulle ni nu vilja vara snälla och lägga ihop två och två. Revolutionen är, säger han, en föråldrad idé och reformismen är också en föråldrad idé. Det betyder att det inte finns någon väg från kapitalism till socialism, varken revolutionär eller reformistisk. Varför då tala om socialism?

Vad professor Marcuse säger oss är att socialismen var utopisk och sedan att socialismen inte var tillräckligt utopisk. Hur en gammal och respekterad lärare kan begå så många *non sequiturs*,

framföra så många inkonsekvenser och leka med så många vaga, oansvariga generaliseringar i fem korta stycken övergår mitt förstånd.

Den här diskussionen har i flera hänseenden varit en dystert erfarenhet för mig. Men jag är en obotlig optimist. Jag tror att detta är det oförutsedda priset för en skapande intellektuell oro inom er. Och jag tillönskar er klarhet och ärlighet i era funderingar och jag önskar att ni koncentrerar er på väsentligheter i stället för att ägna er åt något slags cirkusliknande sysselsättningar som inte har ett dugg att göra med seriöst politiskt tänkande.

Ni kan inte undfly politiken. Man lever inte av politik allena, det är sant. Men om ni inte har gjort upp med er själva i de stora, politiska problem som marxismen dragit fram, motsättningarna inom det kapitalistiska samhället, det ömsesidiga förhållandet mellan den intellektuelle och arbetaren i det här samhället, om ni inte har funnit en väg till de unga inom den amerikanska arbetarklassen och om ni inte skakat om denna er sovande jätte, denna den jättelika sovande amerikanska arbetarklassen ur hans sömn – en släng av berusning – ur den sömn som han berusats till, om ni inte har gjort detta, så går ni förlorade.

Er enda utväg är att föra tillbaka de socialistiska idéerna till arbetarklassen och att återvända med arbetarklassen för att storma – för att storma, ja just storma – de kapitalistiska bastionerna.